

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
Факультет культурології
Кафедра менеджменту культури та соціальних технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти

Освітньо-професійна програма

«Менеджмент культури»

на тему: «Організація екскурсійної діяльності в умовах післявоєнного часу»

Виконав: студент бакалавріату очної форми навчання
спеціальність 028

«Менеджмент соціокультурної діяльності»

Андрій РУДИЧ

Керівник: доц., канд. соц. наук.

доцент кафедри менеджменту

культури та соціальних технологій

Геннадій АФЕНЧЕНКО

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

Рішенням кафедри менеджменту культури та соціальних технологій

Протокол № ____ від «____» _____ 202__ р.

Завідувач кафедри _____ доц. Альберт ЦЕРКОВНИЙ

Харків 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ЗНАЧЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ	6
1.1. Науково-теоретичні засади екскурсійної діяльності.....	6
1.2. Сучасні особливості проведення екскурсійної діяльності.....	10
1.3. Значення екскурсійної діяльності у розвитку культурного середовища...	13
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	17
2.1. Специфіка організації екскурсійної діяльності за кордоном.....	17
2.2. Організація екскурсійної діяльності в Україні.....	21
2.3. Особливості організації екскурсійної діяльності в Україні в умовах післявоєнного часу.....	25
РОЗДІЛ III. СТВОРЕННЯ ПРОЄКТУ «ЕКСКУРСІЯ ПІСЛЯВОЄННИМ МІСТОМ ЧУГУЇВ».....	29
3.1. Аналіз та планування проекту.....	29
3.2. Комунікаційна частина проекту.....	41
3.3. Економічна складова проекту.....	43
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	52

ВСТУП

Наразі екскурсійна діяльність лише набирає обертів, вона стрімко розвивається і набуває нових аспектів для створення і просування. Зараз екскурсії – це не лише про конкретні локації, це про сучасні технології, нові теми для обговорення та змінення свідомості людей. Адже екскурсії несуть за собою не лише освітню та розважальну програму, а й просвітницьку функцію. Якщо ми говоримо конкретно про тематику даної кваліфікаційної роботи, –це екскурсія на тлі воєнного часу, що створена задля розповсюдження та розуміння людьми тих жахів, що чинили та чинять окупаційні війська рф на території України.

Тож розглянемо актуальність тематики конкретно моєї екскурсії у світі. Війна – це жахливо, і на жаль, далеко не кожен це ще розуміє. Набагато ефективніше було б показати наглядно людству, як вона впливає на життя людей, що залишились у країні, в якій відбувається війна. Як вона впливає на наші міста і життя в цілому. Можливо це приверне більше саме свідому увагу, яка вплине на наше майбутнє.

На сьогоднішній день до нашої країни вже прикута увага всього світу, на жаль,наразі через військові дії, які проходять на нашій території. Велика кількість людей, виїхала на початку повномасштабного вторгнення за кордон або у більш безпечне місце.Кожного дня світ спостерігає за потоком новин, які відбуваються саме в нас, вУкраїні, але це не передає весь той жах та масштаб руйнувань, що бачать українці які досі живуть під обстрілами і бачать все це на власні очі. Тому така екскурсія стане першим поштовхом до змінення свідомості суспільства. Саме післявоєнними екскурсіями містами України, що найбільше постраждали від російської агресії, ми зможемо передати на сто відсотків відчуття та емоції, що переживали українці під час війни.

До того ж, такі екскурсії відіграють вирішальну роль у збереженні та популяризації багатой культурної спадщини України. Вони надають відвідувачам можливість ознайомитися з історичними місцями, музеями та архітектурними пам'ятками, тим самим підвищуючи обізнаність і оцінку культурних надбань країни. Українці, які повернуться додому, та іноземці, що прийдуть відвідати нашу країну, зможуть сприяти економічному відродженню післявоєнної України. Організація екскурсій продемонструє стійкість України та прагнення до відновлення після війни. Така діяльність може сприяти культурному обміну та подолати розриви між регіонами та різними групами українського суспільства.

Загалом екскурсії післявоєнною Україною є актуальними, оскільки вони сприятимуть збереженню культури, економічному відродженню, підвищенню іміджу, освітита оздоровленню. Визнаючи важливість екскурсій та інвестуючи в їх організацію та популяризацію, Україна може їх використати для допомоги розвитку країни у післявоєнний час.

Тож, післявоєнними екскурсіями по містах України, що найбільше постраждали від російської агресії, ми зможемо передати відчуття та емоції, що переживали українці під час війни. Передаймо відчуття сили та міцності тієї боротьби, яку довелось чинити українцям. Адже світ має знати, що і чому не можна ніколи пробачати і забувати країні агресору.

Ступінь вивчення проблеми. Екскурсійна діяльність наразі продовжує вивчатись та розвиватись методами взаємного обміну досвідом з іншими країнами. Для свого дослідження я використовую літературні джерела з управління соціокультурними проектами, екскурсіями включно, менеджменту, вивчено літературу про культуру екскурсійної діяльності. Залучено булопрацітаких фахівців, як Короля О. Д., Кожушко Л. Ф., Кузнецової Т. О. та . В. П. Пасічника. Для написання роботи також було використано наукові статті,

підручники, офіційні статистичні данні, отримані з електронних джерел та приклади конкретних екскурсій в Україні та світі.

Об'єктом дослідження є екскурсія як туристично-інформаційна діяльність.

Предметом дослідження є екскурсійна діяльність та її роль у розвитку культурного розвитку регіону.

Мета кваліфікаційної роботи – визначити роль екскурсійної діяльності в розвитку культури регіону та запропонувати проект з організації екскурсійних послуг.

Для досягнення поставленої мети треба вирішити такі завдання:

- Розглянути науково-теоритичні основи екскурсійної діяльності
- З'ясувати значення екскурсійної діяльності в розвитку культурного середовища.
- Розглянути організацію екскурсійної діяльності у світі та в Україні
- Розробити проект з організації екскурсійних послуг в обраному регіоні.

Методи дослідження: для розв'язання поставлених завдань будемо використовувати методи теоретичного та емпіричного аналізу поставленої проблеми, практичне її вирішення – створення екскурсії. Також будемо робити аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища за допомогою: SWOT-, PEST-, CATWOE- аналізів, дослідження проблеми та цілей проекту, використаний SMART- аналіз цілей проекту та WBS- структура проекту у розробці організаційної структури екскурсії.

Робота складається з вступу, трьох розділів, дев'яти підпунктів, висновків, списків використаних джерел та додатків; З титульним листом, змістом, додатками і списком джерел, дипломна робота займає 54 сторінки.

РОЗДІЛ ІТУРИСТИЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ

1.1. Науково-теоретичний аналіз екскурсійної діяльності

Найголовнішим і ключовим поняттям курсової роботи є сам термін «екскурсія». Не розуміючи до кінця, що означає це слово, і не зрозумівши його класифікацію та поширеність, ми не можемо розробити проєкт, пов'язаний з ним і, звісно, не можемо проводити повноцінне дослідження.

Екскурсія – це великий процес, який потребує чіткого плану і опрацювання усіх деталей. Неможливо організувати цей захід в місці, про яке ти нічого не розумієш і де ти жодного разу не був. Зі словом екскурсія у кожного з нас пов'язані різні спогади про туристичні поїздки, нові місця, ми звісно одразу згадуємо ті відчуття, які ми отримали від неї, і ці враження від кожної подорожі є зовсім різними, неповторними.

Екскурсія дає нам можливість розвиватися, дізнаватися щось нове: історію створення місця, в якому ми знаходимося або історію створення картин, в картинній галереї яких, наприклад, ми знаходимося. Також можна дізнатися нові дивовижні для себе факти. Екскурсія допомагає нам не лише спостерігати очима, а й розуміти багато речей.

Екскурсовод – це людина, яка має дуже добре розбиратися у своїй справі. Уміти відповісти на запитання тисячі людей, а вони можуть бути зовсім різноманітними. Для того, щоб отримати гарні емоції від екскурсії та багато нових знань, екскурсію необхідно проходити з гарним екскурсоводом – професіоналом своєї справи, який зможе надати людям усі знання, які він має сам, екскурсовод має бути дуже комунікабельним, має вміти підтримувати постійний зв'язок з учасниками і залишати їх зацікавленими. Також він має бути стриманим, аби розуміти учасників і вміти слухати їх та їхні питання.

За розробку теми екскурсії може братися людина, яка має освіту і власний погляд на навколишній світ. Створюючи нову екскурсію згідно з визначеними умовами, людина за допомогою дослідження набуває і нарощує досвід, що і є розвитком. Маючи ідею або тему екскурсії, людина веде пошук, необхідних відомостей серед безлічі оповідань, досліджує кожне з них. Дослідження спирається на деяку систему знань про закономірності в розвитку природи, суспільства і мислення.

Екскурсія має за собою окрім наукових цілей ще й мету розваги. Адже люди, відвідуючи екскурсії, хочуть не лише отримати знання, а й отримати справжнє задоволення від проходження такого виду туристичного відпочинку. Тому важливо робити екскурсії не лише пізнавальними, такими, що мають лише сухі факти, а й легкими для сприйняття.

Термін «соціокультурна діяльність» і «менеджмент соціокультурної діяльності» також є ключовими і обов'язковими для розуміння роботи. Термін «соціокультурна діяльність» у деякому плані виник з терміну «культурна діяльність». Культурна діяльність – це діяльність, яка напряму спрямована на створення і поширення культурних цінностей і прилучення до них людей з зовсім різних верств населення. [3]

Соціокультурна діяльність же спрямована саме на організацію заходів для поширення у людей культурних цінностей та створення нових культурних напрямів і їхнього просування. Соціокультурна діяльність стимулює людей на проявлення соціальної активності та ініціативи, допомагає людям навчитися більш змістовно і різноманітно організувати свій вільний час. Створює умови для виявлення та розвитку здібностей особистості й реалізації її творчого потенціалу і саморозвитку.[9]

Менеджер соціокультурної діяльності має вміти керувати відбором, зберіганням, виробництвом та розповсюдженням цих саме культурних цінностей. Менеджер соціокультурної діяльності має вміти створити

культурний продукт, який буде заохочуватися і підтримуватися людьми. Він має вміти створювати концепцію просування проекту, створеного ним самим або іншими людьми. Є основні риси характеру, які повинен мати менеджер соціокультурної діяльності, аби стати професіоналом.[8]

Це такі риси, як:

- ерудованість;
- вміння аргументувати свою думку і працювати з аудиторією;
- оригінальність і нестандартність мислення;
- вміння управляти людьми і працювати в команді;
- активна життєва позиція і висока працездатність;
- наполегливість і рішучість;
- вміння вибудувати відносини з будь-якою людиною на будь-якій психологічній дистанції;
- розуміння правил поведінки в суспільстві, прагнення вплинути на загальний рівень культури;
- вміння організувати і оптимізувати робочий процес;

Історія появи екскурсійної діяльності налічує багато століть і пов'язана з розвитком подорожей та інтересом людей до пізнання нових місць, культур і природних чудес.

У давні часи в цивілізаціях, таких як стародавній Єгипет, Греція та Рим, існувала практика організації екскурсій. Люди подорожували до пам'яток, храмів, палаців і архітектурних споруд для освіти, релігійних церемоній і розваг.

А от що до Середньовіччя, популярним видом екскурсій стали релігійні паломництва. Християнські паломники здійснювали подорожі до святинь, монастирів та інших релігійних місць з метою отримання благословення та спасіння душі.

У період Відродження в Європі з'явився інтерес до культури, мистецтва і античності. Багато людей, особливо зі світу мистецтва і науки, здійснювали паломництва до Італії, де вони вивчали античні пам'ятки і збагачували свої знання.

Уже в XIX столітті почався розквіт туризму, що привело до розвитку організованих екскурсій. З'явилися туристичні агентства, які пропонували групові тури та екскурсії до різних країн і місць інтересу. Популярність екскурсій зростала, особливо серед багатих класів.

У XX столітті зростання доходів, розвиток транспорту і засобів сполучення привели до зростання масового туризму. Екскурсії стали доступнішими для широкої публіки, а туристична індустрія розширилася. З'явилися нові форми екскурсій, такі як автобусні тури, круїзи, екскурсії на планшетах та інтерактивні гіді.

Сьогодні екскурсійна діяльність продовжує розвиватися і пропонує різноманітні форми та програми для задоволення потреб туристів у пізнанні нових місць, культур і природних чудес.

Екскурсія як туристично-інформаційна діяльність є важливою складовою туристичної індустрії. Вона спрямована на надання туристам інформації про певні місцевості, культурну зацікавленість, історичні пам'ятки, природні красоти та інші цікаві об'єкти, які є об'єктом їхнього інтересу під час подорожей.

Отже, ми розгледіли основні поняття кваліфікаційної роботи і тепер можемо приступати до повного аналізу теми нашого дослідження, не сумніваючись у розумінні деяких термінів.

1.2. Сучасні особливості проведення екскурсійної діяльності

На сьогоднішній день екскурсійна діяльність відображає вплив технологічного прогресу та зміни підходів до організації та проведення екскурсій. Особливості проведення екскурсійної діяльності зараз включають:

- Використання технологій;
- Персоналізований підхід;
- Екологічна свідомість;
- Культурний обмін та взаємодія;
- Альтернативні формати екскурсій.

Завдяки поширенню смартфонів та планшетів, які є у кожної людини, екскурсії стали більш інтерактивними та доступними. Туристи можуть використовувати мобільні додатки, аудіо-гіди, віртуальну реальність та інші технології для отримання додаткової інформації, аудіо та відеоматеріалів, інтерактивних карт та іншого.[2]

Люди сьогодні більше цінують індивідуальний підхід. Екскурсоводи та гіди намагаються адаптувати маршрути, розповіді та акценти під інтереси та потреби кожного туриста. Це може включати спеціальні тематичні екскурсії, приватні тури, індивідуальні консультації та інше. Якщо взяти до уваги, те, як проводились екскурсії до цього, то можна одразу зрозуміти, що тоді планувалась екскурсія, не зважаючи на індивідуальні фактори: вік, стать, інтереси та потреби.

У зв'язку зі зростанням екологічної свідомості та збільшенням туристичних потоків, організатори екскурсій починають звертати більше уваги на екологічність своїх дій. Це може означати, що вони починають використовувати електротранспорт, обмежують кількість відходів та приймають інші заходи для збереження природних ресурсів та довкілля. На жаль, раніше мало хто звертав увагу на екологічні проблеми, та прагнув щось змінювати в

екологічному плані, не кажучи вже про те, що електротранспорт не мав такої великої популярності.

Сучасні екскурсії акцентують увагу на можливості культурного обміну та взаємодії з місцевими жителями. Туристи мають можливість спробувати місцеву кухню, взяти участь у ремеслах або традиційних заходах, а також зустрітися з місцевими спільнотами, що сприяє взаєморозумінню та культурному обміну.

Нарешті, окрім традиційних пішохідних та автобусних екскурсій, з'явилися нові формати, такі як вело-екскурсії, екскурсії на байдарках, їзда на самокатах або Segway, тематичні квести та інші. Вони пропонують новий спосіб дослідження місцевості та розваги для людей. Завдяки таким форматам екскурсії стали більш різноманітними і вийшли на новий рівень, тепер вони набагато цікавіші.

Ці особливості впливають на підвищення якості та різноманітності екскурсійної діяльності, роблять її більш цікавою та доступною для різних категорій туристів.

Також ми можемо виокремити основні функції сучасної екскурсійної діяльності:

- Інформаційна функція: Основною метою екскурсій є надання туристам детальної інформації про відвідуване місце. Це включає історичні факти, цікаві аспекти, культурні особливості, географічні характеристики та інше. Екскурсоводи або гіді забезпечують професійну інформацію та розповідають цікаві факти про об'єкти, що відвідуються;
- Освітня функція: Екскурсії є важливим засобом освіти туристів. Вони допомагають збагатити знання туристів про історію, культуру, природу та інші аспекти відвідуваного місця. Екскурсії сприяють

- усвідомленню та розумінню значення культурного спадку, сприяють культурній освіті та гармонійному розвитку особистості;
- Розважальна функція: Екскурсії також мають розважальний аспект. Вони створюють можливість для туристів отримати задоволення від подорожей і відкрити для себе нові місця, враження та емоції. Екскурсії можуть включати елементи розваг, спеціальні шоу, мистецькі вистави або інші форми розважального досвіду.

Екскурсія як туристично-інформаційна діяльність відіграє важливу роль у залученні туристів, наданні їм інформації та забезпеченні якісного досвіду під час подорожей. Вона сприяє розвитку туристичної галузі та сприяє зростанню інтересу до культурного спадку та природних багатств країни.

Важливо зробити акцент на тому, які нові методики проведення екскурсій я можу використати для неї. Через те, що майбутня екскурсія містить дуже важливий посил та емоційну складову, треба зауважити, що вона буде мати індивідуальний підхід. По-перше, це тема моєї екскурсії, вона вже є сама собою унікальною, адже не так часто нам доводилось бачити екскурсії на воєнну тематику, а тим паче якщо враховувати, що ми говоримо про війну у 21 сторіччі. Не кожен у сучасному світі розуміє насправді, що таке війна, та як вона спливає на суспільство в цілому. По-друге, посил екскурсії – це донести світові і усім людям те, наскільки рф є жорстокою та нецивілізованою країною, ми маємо показати, чому вона має бути від'єднана від нормального суспільства. Індивідуальність моєї екскурсії полягає в тому, що ми для кожного персонально доносимо її мету і розриваємо по-своєму. Вона також містить у собі навчальну, а тобто освітню складову, адже екскурсійна діяльність напряму стосується історії міста, в якому я буду її проводити. Тепер воно вже назавжди має у собі воєнну складову, на жаль. Тобто я не лише роблю індивідуальний підхід до ситуації, а й маю роль просвітника, що розширює людську свідомість.

Тож можемо зробити висновки, що екскурсійна діяльність наразі лише набуває розвитку і йде в ногу з часом, бо ми, як організатори, наповнюємо її новітніми технологіями і тим самим робимо усе, щоб суспільство цікавилось цією культурною сферою діяльності.

1.3. Значення екскурсійної діяльності у розвитку культурного середовища

Екскурсійна діяльність відіграє важливу роль у розвитку культурного середовища. Вона сприяє збереженню, популяризації та розумінню культурної спадщини та історії різних місць.

Екскурсії відіграють важливу роль у захисті культурної спадщини. Вони надають можливість поширити знання про культурну спадщину серед відвідувачів, розповідаючи, про її історію, значення та особливості. Під час екскурсій розповідають про правила поведінки, обмеження та заходи безпеки, що допомагає уникнути пошкоджень або зношення культурних об'єктів. Екскурсії забезпечують джерело фінансування для збереження та реставрації культурної спадщини, коли відвідувачі, сплачують вартість екскурсій та вхідних квитків. Таким чином вносять свій внесок у підтримку та збереження об'єктів. Екскурсоводи та гіді можуть виявити потенційні проблеми культурної спадщини, або пошкодження. Це допомагає вчасно вжити необхідні заходи для відновлення. Після проведеної екскурсії може формуватися почуття гордості, та відповідальності в жителів цього міста. Це гарно вплине на їх участь у збереженні та реставрації культурних об'єктів.

Популяризація культурної спадщини є одним із головних завдань екскурсійної діяльності. Екскурсії допомагають відкривати і розкривати культурні об'єкти та надають можливість широкій аудиторії побачити, дізнатися та дослідити цінні аспекти культури. Вони розкривають детальну інформацію про культурні об'єкти, їхню історію, значення та контекст. Екскурсоводи та гіді

розповідають цікаві факти, легенди та історичні події, що привертають увагу відвідувачів та поглиблюють їх розуміння культурної спадщини. Також екскурсії дають можливість побачити культурні об'єкти на власні очі і насолодитися їхньою архітектурою, декоративним мистецтвом, та іншими художніми елементами. У нашому випадку екскурсія розкриває очі на наслідки воєнних дій. Вона допоможе людям не тільки дізнатись важливу історію міста, що пережило страшні часи, бо це те, що буде з цим містом і його жителями назавжди, а й допоможе не забувати те, що ми ніколи не маємо пробачати.

Візуальна привабливість екскурсій сприяє популяризації культурних об'єктів. Як раніше згадувалось, екскурсії можуть включати різноманітні інтерактивні елементи, такі як демонстрації, практичні заняття та інше. Це сприяє більш глибокому зануренню в культурний досвід. Екскурсії можуть бути спрямовані на конкретні теми або аспекти культури. Наприклад, екскурсія на тему мистецтва, архітектури, війни та інші. Це дозволяє відвідувачам зосередитися на певній галузі та поглибити свої знання в цьому напрямку, це має пряме відношення до теми мого проекту, адже ми робимо акцент на певній тематиці та розкриваємо її, тобто маємо на меті поширити популярність міста не лише з культурної сторони, а й з воєнної.

Екскурсії є ефективним інструментом передачі знань та освіти. Вони надають можливість живого інтерактивного досвіду, що сприяє кращому засвоєнню і розумінню інформації. Тур певною пам'яткою, містом тощо дозволяють учням та студентам бачити у реальному часі об'єкти, місця та артефакти, які вони вивчають у підручниках або лекціях. Це сприяє кращому запам'ятовуванню інформації. До того ж, якщо ми говоримо про практичні елементи екскурсій, маємо зауважити, що люди мають можливість застосувати знання у реальній ситуації, спробувати певні свої навички. Це допомагає учням та студентам закріпити теоретичні знання. Зазвичай екскурсії проводяться фахівцями, що мають глибокі знання про культурні об'єкти. Вони

допомагають отримати учням експертні знання і перспективу у навчанні. Тепер екскурсії можуть створювати цікавість та захоплення серед учнів. Що вже говорить про їхній культурний розвиток, чим вони і впливають на культуру та її майбутнє в цілому. Вони допомагають перетворити навчання на захопливий та пізнавальний досвід, що спонукає учнів до активної участі та поглиблення знань.

Екскурсійна діяльність може відігравати важливу роль у сприянні міжкультурної взаємодії, оскільки вона створює можливість для зустрічі та обміну між різними культурами. Вони дають можливість людям з різних культур зустрітися та взаємодіяти один з одним. Ми переймаємо певний досвід з-за кордону, тим самим розвиваємо культуру нашої країни. Ми можемо робити це через спілкування з місцевими жителями, екскурсоводами або іншими учасниками екскурсії, а також переглядаючи екскурсії інших країн. Тим самим набираємось досвіду. Також екскурсії можуть включати вивчення традицій, обрядів, свят та звичаїв різних культур, що дозволяє екскурсантам отримати уявлення про унікальність кожної культури та дізнатися більше про її цінності та спосіб життя. Від цього також є велика користь безпосередньо для культури нашої країни, адже вони так або інакше переносять гарний досвід до своєї діяльності. Екскурсії дають можливість учасникам розширити свій світогляд, відкрити нові ідеї та підходи до життя, інші способи мислення та перспективи. Екскурсійна діяльність сприяє формуванню взаємної поваги та толерантності між різними культурами. Коли люди мають можливість бачити та відчувати різноманітність культур, вони стають більш відкритими та розуміючими. А це сприяє побудові гармонійного та різноманітного суспільства.

Також я, як менеджер соціокультурної діяльності, не можу не приділити увагу тому, як безпосередньо моя професія розвивається завдяки існуванню такої діяльності, як екскурсійна. Тут одразу беремо до уваги те, що менеджмент соціокультурної діяльності – це насамперед спеціальність повністю пов'язана з

культурою та її розвитком. Тобто чим більше розвивається менеджер СКД у своїх культурних сферах, тим більше розвивається і сама культура. Бо менеджер – це саме та людина, котра може надати культурі новий подих життя. Так як екскурсійна діяльність, як я вже казав, має велику перспективу та вже набуває нових оборотів за новітніми технологіями, ми, менеджери СКД, організувавши екскурсію під новим ракурсом, тематикою, поглядом, надаємо можливість нашому культурному середовищу не стояти на місці і рухатись в одну ногу із часом.

Тож підкресливши усе вищесказане можна зробити висновок, що екскурсійна діяльність має значний вплив на розвиток культурного середовища, вона сприяє збереженню культурної спадщини, популяризації культурних об'єктів, освіті, міжкультурній взаємодії, а також розвитку людини, яка організовує її– менеджеру СКД у моєму випадку. Вона є важливим інструментом для просування та розвитку культури.

Висновки до розділу I:

Ключовими поняттями моєї роботи можемо вважати такі як: «екскурсійна діяльність», «соціокультурна діяльність» та «менеджмент соціокультурної діяльності», у пункті 1.1 я довів їхню важливість та розповів, чому і як вони пов'язані між собою, і як відповідно я використовуватиму ці поняття у своїй роботі. Також приділено увагу тому, як екскурсійна діяльність розвивається за допомогою новітніх технологій, і які з них можна використати у своєму проекті. Крім цього я довів важливість екскурсійної діяльності для розвитку культури нашої країни та культури в цілому. Зробив висновки, що екскурсії впливають на поширення культурних об'єктів, культурну спадщину, освіту і навіть на відносини між людьми та країнами у суспільстві.

РОЗДІЛ ПІАНАЛІЗ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Специфіка організації екскурсійної діяльності за кордоном

Перш ніж приводити конкретні приклади екскурсій за кордоном, мені б хотілось зробити акцент на тому, які особливості та чинники саме організації екскурсій є важливими для інших країн. І зараз я детальніше розповім, що саме для них є пріоритетом у створенні та просуванні екскурсій у світ.

Якщо ми кажемо не лише про конкретні локації, а розглядаємо екскурсійну діяльність у світі в цілому, то маємо виділити такі особливості організації:

- **Перевезення.** Якщо ми кажемо про екскурсії в іншому для туристів місті/країні, організатор екскурсій повинен забезпечити транспортні засоби для переміщення групи туристів з одного місця до іншого. Це можуть бути автобуси, потяги, літаки або інші види транспорту залежно від маршруту та відстані. Цей чинник є важливим, адже він одразу складає перше враження від екскурсії в цілому; **Розміщення.** Так само, якщо ми кажемо про далеку відстань, що стосується і моєї екскурсії, організатор повинен вирішити питання щодо розміщення туристів під час їхнього перебування за кордоном. Це можуть бути готелі, гостьові будинки, кемпінги або інші види тимчасового проживання;
- **Екскурсійна програма.** Екскурсовод повинен розробити цікаву та змістовну екскурсійну програму, яка включатиме відвідування популярних туристичних місць, культурних пам'яток, музеїв, парків тощо. Важливо забезпечити різноманітність інтересів туристів і врахувати їхні побажання. Тобто тут ми також нагадуємо про сучасний принцип створення екскурсії, а саме: індивідуальність;

- Інформаційна підтримка. Дуже важливий фактор – надати людям відчуття впевненості та не розгубленості. Організатор повинен забезпечити туристів необхідною інформацією про країну, в яку вони подорожують. Це можуть бути поради щодо безпеки, особливості місцевого культурного способу життя, мовні особливості тощо. Це робиться також для того, щоб людина не потрапила у незрозумілу для себе незручну ситуацію, не знаючи, наприклад якісь особливості зовнішнього менталітету;
- Документи та візи. Очевидні речі, але не менш від того важливі. Організатор повинен надати допомогу туристам у підготовці необхідних документів та віз для в'їзду в країну. Це може включати допомогу в оформленні паспортів, отриманні віз та інших необхідних документів;
- Мовний супровід. Це, напевно, один з найважливіших аспектів організації екскурсії, бо це напряму про комфорт учасників. Якщо туристи не розмовляють мовою країни, в яку вони подорожують, організатор повинен забезпечити мовний супровід. Це можуть бути перекладачі, гідни або інші спеціалісти, які допоможуть туристам спілкуватися та розуміти місцеві особливості. Що також робить дуже велике підкреслювання на важливості індивідуального підходу.
- Безпека. Особливо якщо ми говоримо про екскурсії в країнах, в яких ще іде війна. Так, звісно, ми не знімаємо відповідальності з самих туристів, адже вони розуміють, куди їдуть, але ми просто зобов'язані забезпечити максимально можливу безпеку у будь-якому місті, де відбуватиметься екскурсія. [33]

Такі важливі аспекти саме організації екскурсій, що застосовуються за кордоном, я можу виділити. Важливо сказати, що наша країна має у чомусь

перейняти досвід інших країн, щоб зробити екскурсійну діяльність у нас ще більш розвинутою та комфортною.

Коли ми проговорити про основні методи створення екскурсій, хочеться все ж таки зануритись до конкретних прикладів, але, так як мій проєкт налаштований саме на екскурсію, направлену на те, щоб показати дії російських окупаційних військ в Україні, хотілося б розглянути конкретні приклади подібних екскурсій за кордоном.

1. Екскурсії в Афганістані.

Війна у цій країні, яка тривала з 1979 року, дуже вплинула на розвиток екскурсійної діяльності в цій країні. Після початку війни туристичний потік до Афганістану практично зупинився через загальний хаос, небезпеку та нестабільність в країні, однак з плином часу, з покращенням ситуації в окремих регіонах, із зростанням безпеки в деяких місцях Афганістану, поступово почали з'являтися екскурсійні тури. Зокрема, деякі місця, такі як Кабул, Херат, Баміан, стали популярними серед мандрівників і туристів, які цікавляться культурою, історією та природою Афганістану.

Однак варто відзначити, що екскурсійна діяльність в Афганістані досить обмежена і здійснюється під суворим контролем та наглядом з міркувань безпеки. Це те, про що я вже писав раніше, адже у небезпечних потенційно країнах екскурсійна діяльність є дуже орієнтованою на безпеку туристів. Напевно це найперший за важливістю аспект. Багато туристичних місць залишаються недоступними через активні бойові дії, терористичні загрози та політичну нестабільність. Тільки кваліфіковані туристичні агентства, спеціалізовані на безпечному туризмі, пропонують обмежену кількість туристичних маршрутів до окремих регіонів Афганістану. Такі екскурсії зазвичай під супроводом місцевих провідників та військових.[13]

Загалом, екскурсійна діяльність в Афганістані є дуже специфічною через складну політичну ситуацію в країні. Перед поїздкою до Афганістану варто

ретельно оцінити ризики та звернутися до професіоналів для отримання необхідної інформації та підготовки.

2. Експерсії в Іраку.

Це ще ближчий приклад до мого проекту, адже війна в Іраку завершилась досить давно, і наразі ми маємо там експерсії сам післявоєнні. Війна в Іраку тривала з 2003 по 2011 рік, після її завершення експерсійна діяльність в країні була дещо обмеженою. Війна призвела до знищення і пошкодження багатьох культурних та історичних пам'яток, що вплинуло на потенціал туристичного розвитку країни. Але це також можна враховувати як пряме направлення на змінення свідомості суспільства і розуміння важливості повторювати і наголошувати на тому, наскільки війна вбиває та знищує все навколо. Люди мають розуміти, чому війна – це дуже страшно, і чому ми ніколи не маємо її допускати.

З плином часу, зокрема після завершення активних воєнних дій, деякі місця в Іраку стали привабливими для відвідувачів, які цікавляться його багатозаровою історією та культурою. Наприклад, місто Ербіл, що знаходиться в автономному курдському регіоні, приваблює туристів своїми старовинними вулицями, базарами та історичними пам'ятками. Багдад – столиця Іраку, також має свої туристичні аспекти, такі як величезний музей національної спадщини та визначні мечеті.

Проте, варто враховувати, що безпека залишається основним фактором обмеження експерсійної діяльності в деяких районах Іраку. Перед подорожжю людям рекомендується отримати останню інформацію про ситуацію безпеки в країні та скористатися послугами досвідчених гідів або туристичних агентств, які спеціалізуються на безпечному туризмі в Іраку.[4]

3. Експерсії у Сирії.

Тут ми також маємо воєнну складову: конфлікт у Сирії, що триває з 2011 року, дуже сильно вплинув на експерсійну діяльність в країні у цілому. Сирія

колись була популярним туристичним напрямком – багата на історичні та культурні пам'ятки, такі як давні міста Пальмира, Алеппо, Дамаск, мавзолей Саладіна та інші.

Не дивно, що від початку військових дій багато з них були пошкоджені, а безпека стала серйозною проблемою для туристів. У багатьох районах Сирії все ще тривають бойові дії, і ризик для гостей залишається надзвичайно високим.

На сьогоднішній день, офіційно МЗС багатьох країн, включаючи Україну, рекомендують утриматися від подорожей до Сирії через небезпеку для життя та здоров'я. Багато туристичних агентств припинили свою діяльність щодо туристичних поїздок до Сирії. Ось так на екскурсійній діяльності в Сирії, на відміну від інших країн, критично відобразилась війна. [1]

Проте, в окремих безпечних районах, таких як Курдистанський регіон Іраку, деякі туристичні агентства пропонують обмежені туристичні маршрути, що охоплюють сирійсько-іракський кордон та прилеглі райони. Ці тури добре організовані і здійснюються під суворим контролем та наглядом, з метою забезпечення безпеки туристів.

На мою думку, екскурсії країнами, яких торкнулась війна допомагають розкривати очі суспільству, адже, на жаль, дуже багато людей не є достатньо свідомими, і не розуміють, що таке війна, і як вона впливає на наш світ і людей, що проживають у країнах, де вона відбувається. Суспільство має вчитись на чужих помилках, бачити, чому не варто починати війни і переходити у більш цивілізований метод вирішення конфліктів. Адже війна – це страшно, війна забирає тисячі життів, вона лише руйнує. І країни, що розв'язують війни, мають бути покарані та відокремлені від нормального суспільства.

2.2. Організація екскурсійної діяльності в Україні

Я вже казав про особливості організації екскурсій за кордоном, а тепер варто проаналізувати, чим же вони відрізняються від наших аспектів. Так,

екскурсійна діяльність в Україні має свої особливості, які варто враховувати. Основні особливості екскурсійної діяльності в Україні включають:

1. Багатство культурно-історичної спадщини.

Україна має багатий культурний та історичний спадок. Вона володіє великою кількістю старовинних пам'яток, замків, монастирів, церков, музеїв та інших історичних об'єктів. Екскурсії в Україні дозволяють ознайомитись з різноманіттям культур та історичними подіями країни. Це дуже підкупляє людей, особливо тих, що цікавляться історією. Ось деякі з найвизначніших пам'яток та об'єктів культурно-історичної спадщини України:

- Київська Русь, що була заснована в 9-му столітті, вона була важливим середньовічним державним утворенням. Найвідомішою спадщиною цього періоду є Києво-Печерська Лавра, комплекс монастирських будівель та церкви, який включений до Списку світової спадщини ЮНЕСКО;[23]
- Кам'янець-Подільська фортеця, що розташована в місті Кам'янець-Подільський. Ця фортеця є однією з найбільш вражаючих середньовічних фортифікаційних споруд в Україні. Вона вражає своєю масштабністю і мальовничим розташуванням на скелі над кручами річки Смотрич;
- Львівський та івано-франківський національні університети. Міста Львів та Івано-Франківськ мають багату культурну спадщину, включаючи архітектурні пам'ятки, площі та церкви. На мою думку, це взагалі одні з найбільш збережених в історичному плані міста. Львівський та івано-франківській національні університети є центрами освіти та культури.
- Чорнобильська зона відчуження. Приклад трагічної події, яка не тільки занепокоїла світ, а й стала дуже визначною для України. Адже після аварії на Чорнобильській АЕС в 1986 році, район

навколо реактора став зоною відчуження. Зараз він привертає туристів, які цікавляться історією та наслідками аварії. До початку війни в Україні це місто відвідувало дуже багато людей;

- Карпатські гори. Карпати, що простягаються через західну Україну, є природним заповідником і мають багато природних та культурних цінностей. Вони вражають своєю красою не тільки українців, а й іноземних туристів. У Карпатах можна знайти традиційні села, дерев'яні церкви, панські замки та прекрасні гірські пейзажі, що точно не залишать байдужими нікого.[32]

Це лише кілька прикладів багатства культурно-історичної спадщини України. Країна пропонує безліч інших визначних пам'яток, які варто відвідати для пізнання багатой історії та культури України.

2. Природна краса.

Україна має розмаїтість природних ландшафтів, включаючи Карпати, Кримські гори, пустелі на Півдні, річки та озера. Екскурсії по цих чарівних містах дозволяють насолодитись красою української природи. Ось деякі з найвизначніших місць природної краси, які часто відвідують туристи:

- Кримські гори. Так, на жаль, наразі Крим є окупованим, але він ніколи не переставав бути Україною і в мирні часи, до 2014 року, туристи часто відвідували гори, розташовані на південному узбережжі Криму, Кримські гори вражають своєю розмаїтістю ландшафтів. Там можна знайти гірські вершини, величезні скелі, гірські пасма, водоспади та печери. Крим також славиться своїми чорноморськими пляжами та мальовничими узбережжями;
- Дніпро. Річка Дніпро є найбільшою річкою в Україні та третьою за довжиною в Європі. Вона протікає через центральну частину країни та пропонує чудові можливості для річкових екскурсій та круїзів;

- Природні заповідники. Україна має багато природних заповідників, які охороняють унікальні екосистеми та види рослин і тварин. Наприклад, Національний природний парк «Синеви» в Карпатах відомий своєю глибокою гірською озерною долиною, а заповідник «Асканія-Нова» на півдні України, відомий своїми степовими ландшафтами та багатством флори і фауни;
- Природні пам'ятки. Кам'яний ліс в Кам'янці-Подільському, Скеля Довбуша в Карпатах, Українські пам'ятки карстової природи в Закарпатті та багато інших.[16]

Екскурсії в ці місця дозволяють насолодитись природною красою України, дослідити різноманітні ландшафти та відчутти спокій та гармонію природи.

3. Національна кухня та культура.

Україна дуже славиться своєю смачною національною кухнею, включаючи борщ, вареники, голубці та багато інших страв. Екскурсії можуть включати відвідування традиційних ресторанів, майстер-класи з приготування страв та дегустації місцевих делікатесів, що дозволяє гостям поглибитись в культуру та гастрономічний досвід України. Це дуже привабливий фактор, адже далеко не всі країни можуть похвалитись смачною традиційною кухнею.

4. Фольклорні вистави та традиції.

Україна має багатий фольклорний спадок, який можна відкрити під час екскурсій. Раніше навіть у деяких університетах студенти на практиці їздили в інші села відкривати та відновлювати фольклорну спадщину нашої країни. Вистави народного танцю, співи та інші виступи дозволяють гостям зануритись у світ українських традицій і отримати уявлення про народну культуру країни.

5. Відвідування музеїв та історичних місць.

Як я вже наголошував, Україна має багату історію та культурну спадщину, яку можна відкрити через відвідування музеїв та історичних місць.

Експерсії до музеїв, таких як Національний музей історії України, Львівська національна художня галерея, Чорнобильський музей та інші, формують уявлення про історію, розвиток нашої країни та її творчість.[15]

6. Майстер-класи та ремесла:

Експерсії також можуть включати відвідування майстерень та майстер-класів, де гості можуть навчитись традиційним ремеслам, таким як вишивка, гончарство, вибивання металу, плетіння та інші. Це дає можливість власноруч створити сувеніри або взяти участь у старовинних традиціях.

Ці елементи є дуже потужними для створення експерсій Україною, адже наша країна і справді є не тільки дуже гарною і мальовничою, а й цікавою в історичному плані. Усі ці чинники варто враховувати при плануванні експерсій в Україні, щоб гості могли насолоджуватись усіма аспектами національної кухні та культури країни.

2.3. Особливості організації експерсійної діяльності в Україні в умовах післявоєнного часу

Війна дуже сильно вплинула на життя моєї країни в цілому. На жаль, дуже багато чого змінилось, деякі міста все ще знаходяться під окупацією. Багато пам'яток є зруйнованими, а деякі міста навіть не підлягають відновленню. І це найстрашніше. Організація експерсійної діяльності, звісно теж дуже сильно змінилась з приходом війни. Багато людей виїхало з початку війни, і, звісно, зараз тут набагато менше туристів, ніж зазвичай. Так як експерсія, що планується, має саме післявоєнний характер, то треба проаналізувати, які особливості будуть стосуватися саме такого виду експерсій, враховуючи наслідки воєнного конфлікту та процеси відновлення. Ось деякі з них:

- Відновлення туристичної інфраструктури. Воєнний конфлікт вже призвів до значних руйнувань та пошкоджень в туристичних регіонах країни, особливо це стосується тих міст, що зазнали

- окупацію. Одна з основних задач післявоєнного періоду - відновлення туристичної інфраструктури та пам'яток культури, включаючи не тільки місця для екскурсійної діяльності, а й готелі, ресторани, транспортні засоби та інші зручності. Це створить передумови для підвищення привабливості регіону для туристів;
- Розвиток нових маршрутів: Післявоєнний період може стати можливістю для створення нових туристичних маршрутів, особливо в регіонах, які раніше були недоступні або маловідомі. Нові маршрути можуть включати відвідування реконструйованих або нових історичних об'єктів, природних заповідників та інших цікавих місць, що сприятиме розширенню туристичної привабливості країни;
 - Відновлення довіри та іміджу: Після війни важливо відновити довіру до туристичного потенціалу країни та покращити її імідж як безпечного та привітного туристичного напрямку. Це можна досягти шляхом підтримки якісних туристичних послуг, створення сприятливої туристичної політики, залучення високоякісних гідів та забезпечення безпеки для відвідувачів. Адже навіть після закінчення війни ми маємо враховувати усі можливі небезпеки для туристів і якомога серйозніше підходити до їхнього усунення;
 - Розвиток еко-туризму: Враховуючи важливість природних ресурсів та потребу в їх охороні, еко-туризм може стати пріоритетним напрямком розвитку післявоєнного туризму. Організація екскурсій з акцентом на природу, екологію та стале використання ресурсів сприятиме розвитку туризму в країні;

Усі ці особливості вимагають уважного планування, співпраці з місцевими органами влади, громадськими організаціями та місцевим

населенням для успішного відновлення та розвитку екскурсійної діяльності в післявоєнному часі.

Найважливіший аспект, на якому ми маємо загострити увагу – це саме безпека. Адже туристів вона буде хвилювати у першу чергу. Регіон, що перебуває під впливом конфлікту, може бути небезпечним для туристів. Рекомендується уважно оцінювати ризики та дотримуватись попереджень офіційних органів, що стосуються безпеки в певних районах. Необхідно співпрацювати з місцевими властями та службами безпеки для забезпечення спокійного та комфортного проведення екскурсій. Вибір маршрутів екскурсій повинен враховувати безпеку та уникати зони активних бойових дій, навіть якщо ми говоримо про закінчення війни, треба прораховувати те, що деякі міста, що були найближчими до кордонів – мають найвищий рівень небезпеки. Маршрути мають змінюватись залежно від обстановки та рекомендацій безпеки.

Також варто сказати, що війна в нашій країні вже набула історичної значимості. Це тепер назавжди частина нашої великої історії, і ми маємо завжди пам'ятати про це, а також вводити туристів у розуміння ситуації. Екскурсії можуть пропонувати інформацію про події під час війни, їхні наслідки та вплив на місцеве населення. Однак важливо бути дуже обережними та точними при наданні інформації, щоб не викликати політичних суперечностей. Також не варто забувати про місцеве населення, що пережили найстрашніші часи у своїх домівках. Їхні почуття і емоції можуть оказати високий вплив на свідомість туристів.

Наразі я вже можу привести приклад того, як реалізується екскурсійна діяльність в Україні навіть під час війни. На жаль, ці екскурсії несуть сумний характер, адже вони розповідають саме про воєнні події в нашій країні. Мова йде про міста Київської області: Буча та Ірпінь, що було окуповані у період з 27 лютого 2022 року по 28-31 березня 2022 року. Лише за місяць рф завдала просто

неймовірного болю цим містам та селищам навколо. І так можна насправді сказати буквально про кожен окуповану територію України. Армія країни агресора вбивала та гвалтувала мирне населення, руйнувала їхні домівки та знищувала усе навколо. Ці міста зазнали самого великого жаху за все своє існування за період незалежності нашої країни. На щастя, вже більше року вони є звільненими та вже наразі відновлюються. І вже зараз в них приїжджають на екскурсії різні люди та іноземні делегації, для того щоб побачити своїми очима те, що відбувалось в них, почути історії мешканців, що виживали там у період окупації та відчувати на собі весь цей жах. Для того, щоб на сто відсотків розуміти, як РФ знищує все навколо, і скільки вона завдає болю та страждань.

Тож можемо зробити висновки, що Україна як зараз, так і після війни матиме високий потенціал для екскурсійної діяльності, важливо лише враховувати деякі серйозні аспекти.

Висновки до розділу II:

У другому розділі проаналізовано конкретні особливості організації екскурсійної діяльності за кордоном та в Україні. Наведено конкретні приклади екскурсій за кордоном, що мають воєнну складову, розповів про головні особливості та перспективні сторони турів Україною до війни та виділив ключові аспекти для створення екскурсій в умовах післявоєнного часу для України.

РОЗДІЛ ПІСТВОРЕННЯ ПРОЄКТУ «ЕКСКУРСІЯ ПІСЛЯВОЄННИМ МІСТОМ ЧУГУЇВ»

3.1. Аналіз та планування проекту

Основна проблематика проекту полягає у наступному. Ті люди, що не бачили війну на власні очі або не стикнулись, як прикордонні, окуповані, найбільше обстрілювані області України, не досить повноцінно розуміють, що ж таке війна, і який жах вона принесла у наші домівки. Звісно, це добре, що не всіх людей торкнулась війна настільки сильно, ще краще, якщо людина взагалі не знає, що таке війна на собі. Але дійсно важливо, щоб людство не тільки у нашій країні, а й в усьому світі розуміло, що ж це таке, і чому ніколи не варто вирішувати будь-які проблеми воєнним станом. Вже зараз до України прикута увага усього світу, про нас говорять, нас показують, нас приймають у своїх домівках люди за кордоном. На думку автора, після завершення війни наша країна стане ще більш популярною у плані відвідувань та туризму. І ми маємо показувати світові не лише гарні частини нашої держави, а й ті, що постраждали від дій російської армії. Це можуть бути не тільки деокуповані міста, а й ті, що завдали значних руйнувань у результаті обстрілів країни агресора.

Чому проблема популяризації саме міста Чугуїв Харківської області є актуальною і обрана автором? Мене дуже сильно зачепило те, що моя однокурсниця, з якою ми навчаємося разом вже 4 роки, проживає саме у цьому місті. З початку війни вона перебувала там і знаходиться там досі. Вона розповідала, які жахливі речі відбуваються з її рідним містом ще з 24 лютого, бо це місто почало страждати з перших годин війни. Ми досить багато спілкувались на цю тему, і вона розповідала про найстрашніші часи, що були влітку 2022 року. У цей проміжок часу Чугуїв постраждав найбільше за весь період війни. Вона весь цей час перебувала там, тому розповідала те, що бачила на власні очі. Мене дуже сильно зачепила її історія, і я вирішив, що про таке

сильне та незламне місто має знати більше людей. Бо сам Чугуїв є не дуже великим містом, його площа складає 12,8 квадратних кілометрів. Але його історія за час війни вражає, мені здається, ми маємо говорити більше про маленькі міста, бо це проблема, коли місто або селище маленьке, то йому не приділяється увага. [5]

Для того, щоб зануритись у створення проєкту, необхідно визначити більш детально усі його проблеми та обдумати способи вирішення. Для цього розроблено «Дерево проблем», що дозволить оглянути ці питання в цілому.

Рис. 2.1. Дерево проблем

Чому я спробую вирішувати проблему нерозуміння суспільства важливості цієї війни саме через екскурсійну діяльність? За задумом, як можна

напряму спілкуватися з людством, як не через візуалізацію того, що ми маємо донести. Дивитись фото, чути розмови – це все недієво, адже поки людина на власні очі не побачить та не відчує у реальному житті ті жахи та наслідки воєнних дій. Екскурсії – це як раз та сфера, в якій можна не тільки показати наглядно людині проблему війни в цілому, а й занурити її цілком у ці події, надав можливість поспілкуватись з реальними жителями міста та підкріпити усе це розповіддю про ці події. В екскурсії зможуть прийняти участь як люди з України, так й інші люди з-за кордону.

Концепція екскурсії.

Коли я обирав місто Чугуїв, я проаналізував воєнні події цього міста і вирішив одразу виділити три основні локації, що вразили самого мене найбільше.

Екскурсія починається з того, що група приїжджає до центру міста, з якого безпосередньо і продовжиться екскурсія. Вона буде вестись не звичайним гідом, а мною і моєю подругою, що проживає у Чугуєві. На нашу думку, екскурсії з такою тематикою мають вести не просто люди з гарною історичною освітою та неприналежністю до міста, а саме та людина, що переживала цей жах на собі. Це створить певну атмосферу та допоможе максимально занурити глядачів у ті самі події.

Екскурсія почнеться з короткої розповіді про історію цього міста. Важливо одразу вказати на той момент, що Чугуїв завжди був військовим містом, де існувало військовемістечко, було 2 військових частини, аеродром, на якому постійно проходили військові навчання, тож вертольоти над будинками не були чимось дивним для місцевих жителів. І тільки після початку повномасштабного вторгнення для них ці звуки стали сприйматись зовсім по-іншому. Важливим буде розповісти те, що Чугуїв страждає з перших годин війни. Перші «прильоти» жителі відчули на собі ще о п'ятій годині ранку 24 лютого 2022 року, коли рф почала стріляти по військових частинах та

аеродромах по всій країні. І вже у той самий момент вони вперше влучили по звичайних житлових будинках, недалеко від частини. На той момент одразу 4 багатоповерхових будинків постраждали, на жаль, було дуже багато пораниених та один загиблий хлопець підліток. Вже тоді стало зрозуміло, хто така рф, і що їй байдуже на нас, наші життя, вони хочуть навпаки більше крові і смертей звичайних громадян. Після цього почались жахливі дні, коли жителі відчували на собі авіа нальоти, при яких тряслись будинки.[10]

Продовжити екскурсію варто з розповіді про те, що ж почало відбуватись після того, як армія рф підійшла до міста ближче. Як тільки вони опинились за двадцять кілометрів до міста, а це відбулось на весні 2022 року, по місту пішов страх можливої окупації. На щастя, її так і не відбулось завдяки нашим воїнам ЗСУ, що захистили Чугуїв від неї. Але у росіян з'явилося більше можливостей обстрілювати місто не тільки ракетами зі своєї території, а й артилерією з окупованих територій Харківської області. І від того моменту, з літа 2022 року, вони почали кожного дня обстрілювати це маленьке місто вночі або рано вранці, коли всі люди ще сплять.[17] Це робилось навмисно, щоб завдати жителям більшого страху та відчуття безвиході. Цю частину історії ми розповімо у самому центрі міста, на автостанції, з якої і почався найстрашніший період воєнного часу для Чугуєва, бо саме її обстріляли на початку цього літнього періоду. Там загинули люди, що просто сиділи на лавочках і спілкувались між собою. [ДОДАТОК А]

Далі ми ведемо групу до першої локації – Районного Будинку Культури (РБК) Чугуєва. Не можу не звернути на неї уваги, адже як менеджер соціокультурної діяльності я одразу проаналізував культурні середовища міста і дізнався, що одне з них було жорстоко зруйновано. Тут ми розповідаємо історію однієї з найгірших ночей для жителів Чугуєва, що були у місті на той час. Адже в цю ніч у маленьке місто прилетіло одразу 12 ракет.[19] Дві з них влучили саме до будинку культури, в якому до війни було створено дуже багато культурних

подій, тут навчали творчості дітей, проводили багато концертів, доки рф усе не зруйнувала. Більш того, на момент прильоту у підвальних приміщеннях знаходились люди, деякі з них були волонтерами, які весь воєнний час готували їжу для людей і допомагали нужденним. На жаль, мало кого вдалось врятувати, адже плити двоповерхового будинку, що завалились в наслідок прильоту, не залишили жодних шансів людям, що загинули у той день. [ДОДАТОК Б]

Друга основна локація – це центральна площа міста, на якій завжди проходили усі святкові заходи – великі концерти, випускні, на яких збирались учні з усіх восьми шкіл міста та ще багато інших. Тут завжди лунав дитячий сміх та відбувалось багато щасливих подій. І вже буквально через дорогу ми бачимо на половину зруйнований будинок, і якому мирно відпочивали і спали люди. І на цей раз рф також завдала удару вночі. Так, щоб страх ніколи не покидав людей, адже у період з середини червня до початку серпня 2022 року країна агресор обстрілювала місто, в основному звичайні будинки, кожної ночі артилерією або ракетами. У цьому будинку також, на жаль, загинули люди. І найстрашніше розуміння, що поруч абсолютно не було ніяких військових об'єктів, про які так полюбляє говорити країна агресор. [18] Вони просто влаштовують геноцид населення України. Їм байдуже – діти це, чи дорослі, військові чи цивільні. [ДОДАТОК В]

Останньою основною локацією буде школа №2, що знаходиться у центрі міста. Це той самий випадок, коли ми можемо підтвердити, що фраза «снаряд двічі в одну воронку не падає» - не працює. У цю школу ракети попали двічі у дві різні ночі. Це ілюструє те, що війна впливає на такі сфери, як навчання. Адже вони не просто відібрали у дітей можливість нормально навчатись, а ще й знищують їхні рідні стіни, культурні та освітні середовища. Це доводить не лише місто Чугуїв, а й багато інших, де росіяни постійно знищували учбові заклади. [14][ДОДАТОК Г].

Завершальною частиною екскурсії стане можливість спілкування групи з місцевими жителями, що пережили ці часи у місті. Вони зможуть задати питання, що їх цікавлять, дізнатись нові деталі та відчуті все на собі. А також в учасників екскурсії буде можливість зробити вклад у благодійний фонд, направлений на відновлення домівок жителів міста Чугуїв.

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - визначені цілі проєкту - велика цільова аудиторія (весь світ) - унікальність проєкту - проєкт, що змінює свідомість - сильна емоційна складова 	<ul style="list-style-type: none"> - страх людей відвідати місто у плані безпеки - люди не готові відчувати це на собі - потенційно небезпечне місто, адже знаходиться поруч з кордоном країни агресора
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - досягнення цілей проєкту - змінення свідомості людей 	<ul style="list-style-type: none"> - недостатнє забезпечення безпеки - не знайти спонсорів

SWOT-аналіз зроблено для розуміння проєкту, оцінки його слабких та сильних сторін, загроз та можливостей. Тепер можемо перейти до PEST-аналізу.

PEST-аналіз

Політичні	Економічні
Країна агресор, що досі не є повноцінно відділеною від суспільства	Війна, на жаль, як спосіб заробітку деяких осіб
Соціокультурні	Технологічні
Проект, що викликає сильну емоційну зміну і змінює ставлення суспільства до ситуації. Популяризація культурної спадщини.	Розвиток технологій, відновлення за допомогою технологій

За допомогою PEST-аналізу ми визначили різні аспектизовнішнього середовища, що мають зовнішній вплив.

Таблиця 3.3.

CATWOE-аналіз

	Класичне визначення	Нове визначення	Питання	Відповіді на питання
С	Clients	Бенефіціари	Кого дана проблема зачіпає найбільшою мірою? Які їхні права порушуються?	Безпосередньо українців, це також стосується біженців, що стискаються з непорозумінням суспільства за кордоном та їхньою несвідомістю.
А	Actors	Стейкхолдери	Чиї ще інтереси зачіпає проблема? Якими є їхні очікування? На що вони готові для розв'язання проблеми?	Українці, що прагнуть максимального розуміння суспільства, чому потрібно відокремити рф від цивілізованого оточення. Вони готові розкривати свої думки

				та розповсюджувати їх.
T	Transformation	Тип перетворення / зміни	Які саме процеси викликають проблему? Які з них потребують змін і в якому «напрямі»?	Існування такого поняття як «війна» в цілому, ми маємо створити гуманне та свідоме суспільство, що не буде у майбутньому таким чином вирішувати конфлікти.
W	World View	Загальний вплив проблеми на громаду/ установу	Як вирішення / не вирішення проблеми вплине на громаду / установу в цілому?	Поширення або навпаки зменшення смертності населення від війн у всьому світі.
O	Owner	Особи, які приймають рішення	Хто може приймати рішення, важливі для вирішення даної проблеми? З ким ще потрібно це узгоджувати?	Влада, самі люди.
E	Environmental constraints	Зовнішні фактори та обмеження	Чи існують якісь законодавчі, соціально-економічні, екологічні або інші обмеження, що заважають вирішенню проблеми?	Влада деяких країн, що досі чомусь існують і займають свої позиції правління. Або просто підтримують війну для особистих цілей. Люди, які думають, що можуть розпоряджатись

				чужими життями, байдужі люди.
--	--	--	--	----------------------------------

Перед початком створення проєкту ми маємо виділити його основні цілі та завдання, для цього треба зробити SMART-аналіз цілей проєкту.

Таблиця 3.4.

SMART-аналіз цілей проєкту

1	Specific	Створити екскурсію, що вплине на усвідомлення суспільством важливості поширення думки, що війн не має існувати.
2	Measurable	Проєкт буде вважатися вдалим, якщо: люди стануть більш розуміючими до тих, хто пережив війну, люди зрозуміють, що таке війна і перестануть бути байдужими.
3	Achievable	Екскурсія з сильною емоційною складовою.
4	Realistic	Можливість яскраво донести ненормальність існування війни у 21 сторіччі. Висока актуальність проблеми проєкту.
5	Time Bound (timed)	Результат може бути видним одразу – від енергетики людей, що відвідали екскурсію і також трохи згодом ми отримаємо результат від тих, хто потім буде піддаватись впливу учасників екскурсії.

Основні цілі проєкту:

- донести людям недоцільність війн у світі у 21 сторіччі;
- привернути увагу до проблеми;
- зробити суспільство більш розуміючим до людей, які пережили війну;

- звернути увагу суспільства на те, що рф має бути відстороненою від цивілізованого світу
- Популяризувати культурну спадщину

Основними завданнями проєкту є:

- провести екскурсію з сильною емоційною складовою;
- зробити проблему більш розкритою;
- зачепити за живе учасників;
- знайти спонсорів;
- висвітлювання у ЗМІ

Наша основна цільова аудиторія: українці, що прагнуть дізнатись більше про післявоєнні міста своєї країни та іноземці, що цікавляться тематикою війни в Україні та обирають її, як країну для подорожі. Перші – ті, хто безпосередньо були учасниками війни, другі ті, хто мають і хочуть дізнатись більше про Україну в контексті держави, що пережила війну.

Бенефіціари проєкту – безпосередньо українці, це також стосується біженців, що стискаються з непорозумінням суспільства за кордоном та їхньою невідомістю.

Стейкхолдери проєкту – українці, що прагнуть максимального розуміння суспільства, чому потрібно відокремити рф від цивілізованого оточення. Вони готові розкривати свої думки та розповсюджувати їх.

Ключовими факторами успіху проєкту можна визначити:

- чіткість цілей проєкту та їх досяжність;
- результат проєкту;
- змінення свідомості людей, що стануть учасниками екскурсії;
- знайдення спонсорів;
- ефективна комунікація з цільовою аудиторією, ЗМІ та громадськістю;

- наявність чіткого плану дій;
- ефективне управління проектом.

Для того, щоб проєкт став успішним, маємо створити правильну організаційну структура проєкту:

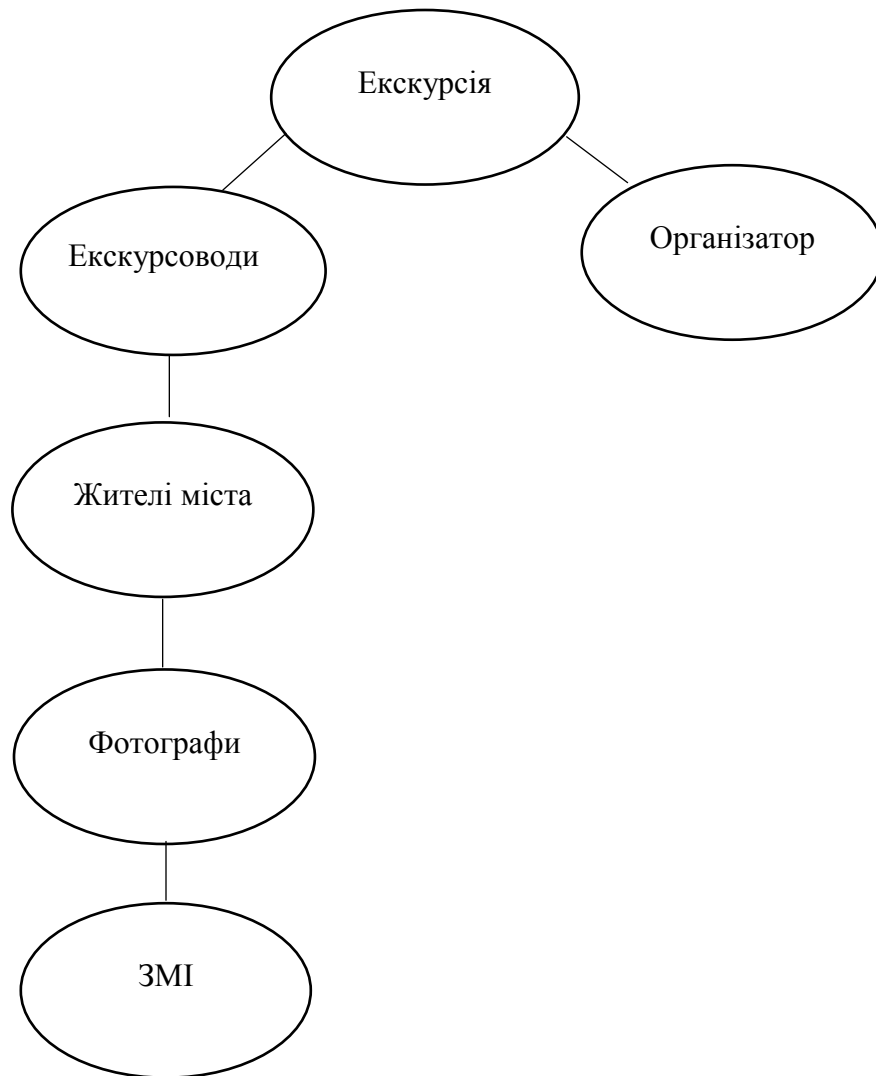

Рис. 3.2 Організаційна структура проєкту

Екскурсія, у створенні якого бере участь організатор, екскурсовод, жителі міста, фотографи, ЗМІ. Зарплата виплачуватиметься кожному працівнику, який виконує свої обов'язки що до реалізації екскурсії.

Організатор проекту виконує такі функції – планування проекту, написання його сценарію, знаходження спонсорів, створення реклами, залучення ЦА, розподілення обов’язків, розрахунок бюджету, аналіз проекту, втілення його у життя, контроль процесів.

Екскурсоводи – люди, що відповідають за практичну частину проекту, ті, хто мають емоційно донести і виповнити завдання проекту.

Жителі міста – ті, хто пережили важкі часи у місті, вони роблять екскурсію ще більш емоційною, допомагають доносити важливість закладеного сенсу у проект.

Фотографи – ті, хто привертають увагу суспільства на проект з зовнішньої сторони, для тих, хто не може бути присутніми, вони зробиють яскраві фото, що будуть приваблювати увагу та передавати емоційний стан.

ЗМІ – запрошені люди, що будуть за допомогою відео та фоторепортажів, інтерв’ю та іншим висвітлювати проблему для всієї країни та світу.

Наступним етапом є створення матриці RACI або матриці відповідальності проекту, яка будується для розподілу відповідальності за певний набір робіт між їх виконавцями – призначення кожному пакету робіт конкретних виконавців.

Таблиця 3.5.

Матриця відповідальності

Види робіт	Відповідальні особи				
	Організатор проекту	Екскурсоводи	Жителі міста	Фотограф	ЗМІ
Розробка проекту	Вв	Пв			
Направленість на привернення уваги	Кп	Вв	В	В	В

Втілення проекту	Кп	В	В		
Відповідальний за результати проекту	П	Пв		Пв	Пв

*Умовні позначення:

В – виконавець

Вв - відповідальний виконавець

Пв - помічник виконавця

П - прийняття робіт

Кп - керування процесом

Цей підпункт є ключовим для аналізу речей, необхідних для створення проекту: розуміння актуальності проблеми проекту, написання його концепту, розрахунку цілей та ризиків, розпису організаційної структури та створення матриці відповідальності.

3.2. Комунікативна частина проекту

Для того, щоб проект мав змогу виконати поставлені задачі та цілі, необхідно набрати цільову аудиторію, що точно підійде під нього. Для цього необхідно запустити рекламу, що дійсно спрацює, це може бути:

- реклама в Instagram, Telegram;
- спеціальні сайти з турами/екскурсіями;
- банери;
- листівки з коротким описом проекту

Для різної цільової аудиторії підійде різна реклама, тому треба розібрати це питання більш детально

Медійний план проєкту

Рекламні канали	Формат реклами	Охоплення	Частота реклами	Вартість реклами
Реклама в Instagram, Telegram	Рекламні пости, сторіс, рілс, реклама у тематичних чатах	80%	3	5000 грн
Спеціальні сайти з турами/екскурсіями	Реклама моєї екскурсії на сайтах для людей з-за кордону і з України	70%	3	10000 грн
Соціальні ролики по телебаченню	Відео	30%	2	10000 грн
Друковані листівки	Текстово-графічна реклама	20%	1	1000 грн
Вулиця	Банерна реклама	20%	1	3000 грн
Загалом				29 000 грн

Після запуску проєкту потрібно постійно робити його моніторинг та оцінку. Це може у прямому сенсі вплинути на результати проєкту.

Важливими показниками результатів та інформації про проєкт є:

- кількість людей, що зареєструвались та приїхали відвідати екскурсію;
- висвітлення у ЗМІ;
- привернення уваги до проблеми проєкту;

Цей пункт є завершальним для запуску проекту, після нього ми можемо починати шукати спонсорів, розраховувати бюджет та починати втілювати його у життя.

3.3. Економічна складова проекту

Перед тим як розрахувати бюджет проекту, пропишемо його життєвий цикл – часовий проміжок від зародження проекту до його реалізації. Для того, щоб систематизувати цей процес та правильно розрахувати бюджет, важливо прописати усі його складові та етапи, тому робимо таку послідовність циклу проекту.

1. ВИЗНАЧЕННЯ ТА АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОЄКТУ
2. ПОСТАНОВКА ЦІЛЕЙ ТА ЗАВДАНЬ ПРОЄКТУ
3. АНАЛІЗ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ
4. НАПИСАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРОЄКТУ
5. ПОШУК СПОНСОРІВ
6. РОЗРОБКА ПРОЄКТУ
7. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ
8. МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА ПРОЄКТУ
9. ПОСТАНОВКА ІНШИХ ЗАВДАНЬ ПРОЄКТУ
10. ЗАВЕРШЕННЯ ПРОЄКТУ
11. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОЄКТУ

Далі фінансовий план проекту та витрати на нього.

Таблиця 3.7.

Фінансовий план проекту

№	Доходи	Загалом, грн
1	Власні кошти	10 000
2	Дохід від екскурсії	56 000

3	Кошти благодійних фондів	50 000
	Загалом	116 000
№	Витрати*	Загалом, грн
I	Заходи в рамках проекту	
1	Екскурсія	-
2	Фотографи	2000
3	ЗМІ	7 000
II	Обладнання та матеріали	
1	Текстовий сценарій екскурсії	100
2	Технічне обладнання	7 000
III	Транспортні витрати, добові	
1	Транспорт для переміщення групи по місту	200
2	Проживання екскурсійної групи	10 000
IV	Додаткові витрати	
1	Реклама	10 000
2	Непередбачувані витрати	5 000
V	Адміністративні витрати	
1	Заробітна плата учасникам проекту	25 000
2	Банківські витрати	2000
5	Витрати на комунікації	5 000
	Загалом	73 300

Так як ми прораховуємо у фінансовій схемі моменти можливих непередбачуваних витрат, маємо розуміти, на що ці витрати можуть бути розраховані. І щоб зробити попередні висновки, маємо прописати усі можливі ризики.

Таблиця 1.7.

Матриця ризиків проекту

Ймовірність	Рівень ризиків			
	Низький	Середній	Високий	Дуже

				високий
Малоймовірно	Недостатня кількість людей, які зацікавляться проектом		Екскурсія не вийде настільки емоційною, як планується	
Можливо		Не знайти спонсорів		
Висока ймовірність				Страх людей відвідувати прикордонне місто

Висновки до розділу III:

Розділ був повністю присвячений розробці, плануванню та створенню проекту. У ньому я: проаналізував актуальність проблеми майбутнього проекту, створив дерево проблем проекту, розписав концепт проекту, зробив SWOT-аналіз, PEST-аналіз, CATWOE-аналіз, SMART-аналіз, прописав основні цілі та завдання проекту, визначив його цільову аудиторію, бенефіціарів та стейкхолдерів, визначив ключові фактори успіху проекту, створив схему організаційної структури проекту, матрицю відповідальності, прописав необхідну рекламу, медійний план проекту, визначив термін проекту, розробив життєвий цикл проекту, розрахував витрати, після чого створив фінансовий план і прописав матрицю ризиків проекту.

ВИСНОВКИ

Актуальність створення екскурсій є справді дуже високою у наш час. Бо зараз цей напрямок має стан переродження, розвитку та включення нових технологій. Проаналізувавши екскурсійну діяльність в Україні та за кордоном, можна твердити, що вона має великий потенціал і потребує підпитку чимось новим, характерним, цікавим.

Екскурсійна діяльність має стрімкий вплив на розвиток культури нашої країни та розвиток такої професії, як менеджер соціокультурної діяльності. Вона допомагає йому ставати професіоналом, розкриватись та створювати щось нове. Особливо зараз, коли у стані війни наша країна як ніколи потребує підтримки. Після війни за допомогою екскурсій, ми зможемо привернути ще більше уваги до нашої країни, зробити її сильною та цікавою для людей з-за кордону. Більш того екскурсійна діяльність у післявоєнному часі проявляється по-новому та набуває значного розвитку. У роботі доведено актуальність не лише самих екскурсій як різновиду культурної діяльності, а й розкрита актуальність тематики і проблематики проекту.

Цілі та завдання, що були поставлені для написання дипломної роботи:

Мета кваліфікаційної роботи полягала у визначенні ролі екскурсійної діяльності в розвитку культури конкретного регіону та запланування організації екскурсійних послуг, відповідно створення проекту.

Для досягнення поставленої мети я вирішив такі завдання:

- Розглянув науково-теоритичні основи екскурсійної діяльності:

У пункті 1.3 моєї роботи я детально розглянув основні терміни мого дослідження, зробив їхній повноцінний аналіз та довів, що між ними є ключовий зв'язок

- З'ясував значення екскурсійної діяльності у розвитку культурного середовища:

У першому розділі, пункті 1.3 я розповів, як екскурсійна діяльність впливає на розвиток культурного середовища, і провів паралель між розвитком культури та менеджера СКД у цій діяльності в цілому;

- Розглянув організацію екскурсійної діяльності у світі та в Україні:

Мій другий розділ був повністю присвячений аналізу та розгляданню екскурсійної діяльності в Україні та за кордоном, а також я приділив увагу особливостям організації екскурсій в нашій країні та у світі в цілому

- Запланував організацію екскурсійних послуг в обраному регіоні:

Я створив та повністю прописав власний проєкт у третьому розділі роботи. Розробив його концепцію, проаналізував проблему, прописав основні цілі та завдання проєкту, визначив цільову аудиторію, ключові фактори успіху проєкту, прописав необхідну рекламу для просування, розрахував витрати та створив фінансовий план проєкту.

Отже, в усього вищесказаного я можу зробити висновки, що тема мого дослідження є повністю проаналізованою та розкритою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 12 років кривавої війни: чим сьогодні живе Сирія? – URL: <https://adastra.org.ua/blog/12-rokiv-krivavoyi-vijni-chim-sogodni-zhive-siriya>
2. Александрова Є. В. Віртуальна екскурсія як одна з ефективних форм організації навчального процесу / Э. В. Александрова // Історія України. – 2010. – № 10. – 22–24 с.
3. Великочий В. С., Шикеринець В. В. Менеджмент соціокультурної діяльності (самостійна робота студентів). Київ : ТОВ «Видавничий дім АртЕк», 2018. 405 с.
4. Війна в Іраку: брехня та порушення міжнародного права – URL: <https://www.dw.com/uk/vijna-v-iraku-brejna-ssa-ta-porusenna-miznarodnogo-prava/a-65048573>
5. Екскурсія містом Чугуїв під час війни – URL: https://www.instagram.com/reel/Crao_zMuZVn/?igshid=MzRIODBiNWF1ZA==
6. Кожушко Л. Ф., Кузнецова Т. О. Менеджмент організацій: теорія та практика. Рівне : НУВГП, 2016. 396 с.
7. Кочубей Н.В. Соціокультурна діяльність: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 122 с
8. Менеджмент соціокультурної діяльності / за ред. В. П. Пасічник. Львів: Растр-7, 2018. 208 с
9. Менеджмент соціокультурної діяльності як напрям наукового та технологічного знання. Частина 1: Дидактика, логіка, методологія / за ред. О. Ю. Щербина-Яковлева та ін. Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. 198 с.
10. Обстріли Чугуєва –URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BB%D0%B8_%D0%A7%D1%83%D0%B3%D1%83%D1%94%D0%B2%D0%B0

11. Перші пів року війни у Чугуєві: свідчення місцевих жителів – Режим доступу: <https://gwaramedia.com/pershi-piv-roku-vijni-u-chuguievi-svidchennya-miscevih-zhiveliv-video/>
12. Подліняєва О.О. Особливості використання сучасних медіа в освіті: віртуальна екскурсія // Фізико-математична освіта: науковий журнал. – 2016.– 100-104 с.
13. Радянська війна в Афганістані –URL: <https://babel.ua/texts/76649-33-roki-tomu-radyanski-viyska-pishli-z-afganistanu-zgaduyemo-pro-ostannyyu-viynu-radyanskogo-soyuzu-yaka-priskorila-yogo-rozval-u-15-foto>
14. Рік під обстрілами: які випробування пройшли громади Чугуївського району– Режим доступу: <https://www.slk.kh.ua/spec-proekti/zalisajsa-zivim/rik-pid-obstrilami-aki-viprobuvanna-projsli-gromadi-cuguivskogo-rajonu.html>
15. ТОП-15 найкрасивіших міст України: незабутня подорож по найкращим місцям країни – URL: <https://hotels24.ua/news/GId-po-Slavskomu-aktualnI-pIdkazki-dlya-tslkavogo-dozvIlya-I-komfortnogo-vIdpochinku-11232377.html>
16. Цікаві місця в Україні, які вас вразять – URL: <https://dovkola.media/tsikavi-mistsia-ukrainy-iaki-vas-vraziat/>
17. Чугуїв, місто Харківської області –URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Chuhuiiv_mst
18. Чугуїв, Чугуївський район, Харківська область –URL: <http://ukrssr.com.ua/khark/chuguyivskiy/chuguyiv-chuguyivskiy>
19. Як живе Чугуїв під час війни? – URL: <https://transparentcities.in.ua/news/dlia-dekoho-bulo-spravzhnim-dyvom-te-shcho-misto-trymaietsia-i-ne-zdaietsia-yak-zhyve-chuhuiiv-pid-chas-viiny>

20. Постановка цілей по SMART – приклади, критерії. Goal-Life– URL: <https://goal-life.com/page/goals/postanovka-celeypo-metodu-smart> (дата звернення: 02.05.2023)
21. Екскурсія – поняття екскурсії – URL: https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs1-1.htm
22. Методичні рекомендації з питань провадження екскурсійної діяльності / Н. Гасюк, М. Головатий, Р. Красій, В. Передерко. – Івано–Франківськ, 2009. – 45 с.
23. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навч. посіб. / В. К. Федоренко, О. М. Костюкова, Т. А. Дьорова, М. М. Олексієнко. – К. : Кондор, 2004. – 164 с.
24. Екскурсія. Лексика – українські енциклопедії та словники – URL: <https://leksika.com.ua/12030519/turizm/ekskursiya>
25. Зародження і розвиток екскурсійної діяльності в Україні (до початку ХХст) – URL: <https://studfile.net/preview/5257737/>
26. Значення дослідження туристичного потенціалу території – URL: https://tourlib.net/books_ukr/
27. Методичні рекомендації, технологічні картки екскурсій «Мандрівники – Пізнайки». Освітній проект «На Урок» для вчителів – URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-tehnologichni-kartkiekskursiy-mandrivniki---piznayki-48774.html>
28. Технологія розробки екскурсії – URL: https://pidru4niki.com/10611207/kulturologiya/tehnologiya_rozrobki_ekskursiyi
29. Закон України «Про туризм». Верховна Рада України – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95>
30. Історія екскурсійної діяльності : навчальний посібник / В. К. Федорченко та ін. К.: Кондор, 2004. 166 с.
31. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці: Книги – ХХІ, 2003. 300 с.

32. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2016. 144 с.
33. Кулаев К. В. Екскурсійна діяльність: теоретичні та методологічні основи : навч. Посіб. М.: Турист, 2004. 96 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Чугуевская
правда

ДОДАТОК В

